

Стрішенець Микола Михайлович
доктор історичних наук, професор
Стришенец Николай Михайлович
доктор исторических наук, профессор
Strishenets Mykola
Doctor of Historical Sciences, Professor

Павлова Олена Миколаївна
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та природокористування
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Павлова Елена Николаевна
доктор экономических наук, профессор,
заведующая кафедрой экономики и природопользования
Волынский национальный университет имени Леси Украинки
Pavlova Olena
Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Economics and Environmental Management
Lesya Ukrainka Volyn National University
ORCID: 0000-0002-8696-5641

Павлов Костянтин Володимирович
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри підприємництва і менеджменту
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Павлов Константин Владимирович
доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой предпринимательства и менеджмента
Волынский национальный университет имени Леси Украинки
Pavlov Kostiantyn
Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Entrepreneurship and Management
Lesya Ukrainka Volyn National University
ORCID: 0000-0003-2583-9593

DOI: 10.25313/2520-2294-2021-5-7207

**ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ І РОЗВИТОК
СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН**

**ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
ТЕОРИЯ И РАЗВИТИЕ МИРОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ
В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПЕРЕМЕН**

**INSTITUTIONAL ECONOMIC THEORY AND DEVELOPMENT
WORLD ECONOMIC SCIENCE IN CONDITIONS
GLOBALIZATION CHANGES**

Анотація. У статті розглядається вивчення інституціональної економічної теорії у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі. Відзначається, що в вивченні названої теорії існує ряд нез'ясованих питань і проблем. Відсутня класифікація різних концепцій. На думку авторів статті, інституціональна економічна теорія становить собою сукупність різних підходів, об'єднаних спільними базовими ідеями. Використання вченими – інституціоналістами різних підходів до вирішення економічних проблем привертає до себе увагу і сприяє її подальшому розвитку. І хоча формування основних положень названої теорії не завершено, вона міцно зайняла провідне місце серед основних напрямків сучасної економічної науки. Встановлено, що інституціоналізм зробив помітний внесок у подальший розвиток економічної науки. За допомогою з'єднання економічної науки з іншими соціальними науками, зокрема з історією, психологією, правом і соціологією, застосуванням еволюційного і функціонального підходу при вивченні економічних явищ і процесів вдалося істотно просунути вперед в економічних дослідженнях в галузі методології. Це відкриває нові горизонти у пізнання економічної реальності, сприяє розглядати її більш багатогранно. Творче використання потенціалу інституційного напрямку економічної думки дозволить забезпечити ефективну роботу господарської системи. Радикальні інституційні зміни, разом з техніко-економічною модернізацією суспільства, допоможуть організувати більш гармонійний світовий порядок.

Ключові слова: інституційна економічна теорія, економічна наука, сучасний цивілізаційний процес, демократизація суспільного життя, Україна.

Аннотация. В статье рассматривается изучение институциональной экономической теории в отечественной и зарубежной научной литературе. Отмечается, что в изучении названной теории существует ряд невыясненных вопросов и проблем. Отсутствует классификация различных концепций. По мнению авторов статьи, институциональная экономическая теория становится собой совокупность различных подходов, объединённых общими базовыми идеями. Использование учеными – институционалистами различных подходов к решению экономических проблем привлекает к себе внимание и способствует ее дальнейшему развитию. И хотя формирование основных положений названной теории не завершено, она прочно заняла ведущее место среди основных направлений современной экономической науки. Установлено, что институционализм сделал заметный вклад у дальнейшее развитие экономической науки. При помощи соединения экономической науки с другими социальными науками, в частности с историей, психологией, правом и социологией, применением эволюционного и функционального подхода при изучении экономических явлений и процессов удалось существенно продвинуться вперед в экономических исследованиях в области методологии. Это открывает новые горизонты у познания экономической реальности, способствует рассматривать ее более многогранно. Творческое использование потенциала институционального направления экономической мысли позволит обеспечить эффективную работу хозяйственной системы. Радикальные институциональные изменения, вместе с технико-экономической модернизацией общества, помогут организовать более гармоничный мировой порядок.

Ключевые слова: институциональная экономическая теория, экономическая наука, современный цивилизационный процесс, демократизация общественной жизни, Украина.

Summary. The article examines the study of institutional economic theory in domestic and foreign scientific literature. It is noted that in the study of the named theory, there are a number of unresolved issues and problems. There is no classification of the various concepts. According to the authors of the article, institutional economic theory becomes a set of different approaches, united by common basic ideas. The use of various approaches to solving economic problems by scientists – institutionalists attracts attention and contributes to its further development. And although the formation of the main provisions of this theory is not completed, it has firmly taken a leading place among the main directions of modern economic science. It is established that institutionalism has made a significant contribution to the further development of economic science. By combining economic science with other social sciences, in particular with history, psychology, law and sociology, using the evolutionary and functional approach in the study of economic phenomena and processes, it was possible to make significant progress in economic research in the field of methodology. This opens up new horizons for the knowledge of economic reality, helps to consider it in a more multifaceted way. Creative use of the potential of the institutional direction of economic thought will ensure the efficient operation of the economic system. Radical institutional changes, together with the technical and economic modernization of society, will help to organize a more harmonious world order.

Key words: institutional economic theory, economic science, modern civilization process, democratization of public life, Ukraine.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток економіки — складний, суперечливий і багатогранний процес. Від стану економіки залежить міцність держави, добробут населення.

Формування і розвиток ринкової системи господарювання вимагає ефективних підходів до забезпечення розвитку та діяльності усіх сфер суспільного життя і галузей економіки. Нові реалії, що пов'язуються

із трансформацією та демократизацією суспільного життя, гостро ставлять потребу у поглибленому вивченні та творчому осмисленні світового економічного знання. Особливо важливого значення названа вище проблема набуває в Україні, де її прилучення до надбань сучасного цивілізаційного процесу, соціально-орієнтованої ринкової моделі економіки, орієнтованої на глобальну еволюцію людства, вимагають продуманих інновацій, розрахованих на ефективні системні кроки, чіткий шлях до розвитку заради побудови конкурентоспроможної економіки, здатної прийняти виклики глобалізації та відстоювати національні економічні інтереси [2; 3; 18].

Для того, щоб правильно орієнтуватися у складнощах економічного життя необхідно знати закономірності його розвитку, розуміти теорії та концепції, що їх пояснюють. Знання економічної теорії, різних її напрямків, допомагає краще зрозуміти, що відбувається в економіці. Особливо гостро потреба у вивченні економічної теорії та її складових, у тому числі й інституціонального напрямку, стоїть в Україні, де хід економічних реформ не дав очікуваних результатів. Розгортаються дискусії про причини, котрі загальмували реалізацію обраної економічної моделі розвитку, та що потрібно зробити, щоб вийти з такого важкого становища. Вироблення нової моделі вимагає від дослідників й нового творчого осмислення прорахунків, визначення правильних орієнтирів та кроків для піднесення економіки на основі глибоких наукових напрацювань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню інституціональної економічної теорії присвячені праці таких відомих зарубіжних учених як А. Алчіана, М. Блауг, Д. Белл, Дж. Бюкенен, Е. Вайнтрауб, Т. Веблен, У. Гамільтон, Дж. Гелбрейт, Дж. Коммонс, Р. Коуза, У. Мітчелл, Ф. Перру, Е. Тоффлер та ін. [1; 4; 8; 10; 12]. На пострадянському просторі активна робота в цьому плані проводиться російськими дослідниками: О. Аузан, В. Вольчик, О. Іншаков, Р. Капелюшников, Я. Кузьмін, Р. Нуреев, А. Олейнік, М. Одинцова, В. Тамбовцев, О. Шастітко, Д. Фролов, Є. Ясін та ін. [3; 6; 20; 21; 22]. Помітний внесок у дослідження проблем та питань інституціональної теорії зробили й українські дослідники, а саме: С. Архієреєв, Т. Гайдай, А. Гриценко, В. Лагутін, П. Леоненко, О. Маслов, О. Нестеренко, С. Панчишин, О. Прутська, О. Яременко та ін. [9; 10; 11; 13; 14; 18; 19; 24]. Разом з тим, у вивченні інституціональної економічної теорії є чимало вузьких місць, не з'ясованих питань і проблем. Ще багато треба зробити, щоб подальші дослідження на принципах цивілізаційного підходу дали змогу реально оцінити зміни в економіці та

у суспільстві в цілому і подолати відрив теорії від практики. При цьому бажано не забувати, що кожному періоду розвитку суспільства властивий свій спосіб наукового мислення. Відхилення від загальноприйнятих методів дослідження заводять науковців і країну в тупик або ж породжує революційні потрясіння. Висвітлення значення інституціонального напрямку економічної науки для успішного функціонування економіки в умовах глобалізаційних змін становить, безперечно, науковий інтерес.

Формування цілей статті. Метою даного дослідження є висвітлення, на основі сучасного наукового мислення, постановки та вирішення проблем, вплив інституціональної економічної теорії на подальший розвиток економічної науки в цілому, на піднесення господарського життя і вдосконалення демократичних засад суспільства взагалі. Для досягнення поставленої мети передбачалося вирішити такі завдання:

- розглянути суть інституціональної економічної теорії та проаналізувати її еволюцію;
- показати основні етапи розвитку інституціонального напрямку економічної науки;
- розкрити вплив інституціональної економічної теорії на господарський і суспільний розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інституціоналізм (від лат. *institution* — звичай, повчання, установа) — найбільш поширений напрямок в економічній теорії сучасності [9, с. 657]. Він виник в кінці XIX ст., а у 30-х роках XX ст. почав оформлятися у самостійну течію як потреба у суспільному контролі над ринковим механізмом та демократичному реформуванню суспільних відносин, як захист від негативних наслідків монополізації та як реакція на зміни в характері ринкової економіки. Біля джерел інституціоналізму стояла група економістів США, де в результаті прискореного техніко-економічного розвитку, гостро постає питання про необхідність вироблення нової економічної теорії, яка б давала можливість протистояти стихійній монополізації, боротися з її руйнівними наслідками та привела б господарський механізм у відповідність до нових ринкових потреб. Найбільш помітна фігура серед них — Торстейн Бунде Веблен. Він розробив психологічну теорію економічного зростання, де економічні явища і процеси розглядаються з історичних і соціологічних підходів. Основою розвитку суспільства вважав психологію колективу, головне протиріччя суспільства вбачав у «дихотомії індустрії та бізнесу».

У 80–90-х роках XX ст. виникає неоінституціоналізм. У центрі уваги дослідників стає поведінка господарських суб'єктів. Предметом особливої

уваги стає специфіка прийняття рішень у рамках інституціоналізму. Проф. Я. А. Певзнер, говорячи про значення інституціональної економічної теорії, підкреслює, що майже всі школи так званої основної течії (кейнсіанство, теорія затрати — випуск, монетаризм, економіка пропозиції, теорія раціональних очікувань, соціальне ринкове господарство) можна розглядати як вступ до інституціоналізму або як його різновиди [22, с. 130]. Головна ідея сучасного інституціоналізму полягає в тому, що ефективні інститути формуються в рамках законів ринкового господарства, при зіткненні ринкових і неринкових чинників, але перевага віддається останнім.

Поняття інституції (інститути) — досить широке трактування. Це може бути спосіб мислення та дії, закріплений у нормах поведінки соціальних груп населення, спільнот, а також законодавчими актами, котрі повинні враховувати конкретно — історичну і національну специфіку форм економічного життя. Отже, інститут (інституція) — це сталий порядок речей, закріплений законами, постановами чи просто звичкою. До інститутів належать звичаї, традиції, а також держава, сім'я, приватна власність, підприємництво, суспільна думка тощо. Такі економічні явища як власність, товар, гроші, прибуток тощо прибічники інституціоналізму вважають тільки формою прояву психології суспільства. Поряд з економічними інституціями існують суспільні (суспільні рухи, політичні партії, профспілки), котрі беруть участь у встановленні узгоджених дій з індивідами. Підхід до вивчення економічних процесів з позицій «соціальної психології» дозволив подати всебічний опис соціальних аспектів господарського життя.

Економіка та суспільство в цілому становлять собою цілу низку різних переплетених інститутів. Мінливість і пристосовуваність економічних форм сприяє еволюціоналізації інституцій. Відбувається їх природний відбір. Ті з них, що не виправдали себе, віджили, відмирають, а ті, що вижили — видозмінилися і пристосувалися до нових умов. Пізнати економічні явища можна лише в історичному розвитку, в динаміці. При цьому необхідно враховувати не тільки економічні фактори, але й соціальні, правові, політичні та ін. обставини.

Учені інституціонального напрямку економічної думки займаються вивченням економічних і неекономічних інституцій (інститутів) у тісному зв'язку і взаємодії та розвитку. Першочерговим завданням вважають вивчення економічних інституцій, дослідження структурних особливостей господарської системи. Економіку розглядають як цілісну систему, в органічній єдності її структурних елементів, у взаємодії різних аспектів суспільного

життя. Рушійними силами економічного розвитку вважаються соціальні явища політичного, правового, психологічного, морального, технічного характеру, а також держава, профспілки, сім'я, наука, традиції, звичаї тощо [10, с. 614]. При поясненні господарських процесів перевага віддається позаекономічним факторам. Інституційні зміни, на думку вчених — інституціоналістів, визначають напрямок розвитку суспільства.

Основу сучасного інституціоналізму становлять два напрямки — неоінституційна економіка (neoinstitutional economics) та нова інституційна економіка (new institutional economics), які сформувалися під значним впливом неокласичної економічної теорії та її критичного переосмислення [10, с. 1107; 19, с. 141]. На перший погляд здається, що дві вище зазначені назви ідентичні, але, в дійсності, це принципово різні підходи до вивчення інституцій (інститутів). Близьке формулювання пояснюється, очевидно, не чіткістю визначення цих понять. Разом з тим всевітньо відомий учений у галузі економічної теорії М. Блауг зазначає, що дослідники інституційного напрямку «... багато в чому одноставні: всі вони уникають концепцій рівноваги, раціональної поведінки, миттєвого пристосування й досягнення інформації й всі вони схильні до ідеї групової поведінки під впливом звичаїв і звичок, воліючи розглядати економічну систему не як машину, а швидше всього як біологічний організм» [4, с. 67].

Учені першого напрямку інституціональної економічної теорії залишають незмінними основні положення неокласики. Вивчаючи науки про суспільство, зокрема такі як право, історія, соціологія, психологія, політика тощо розглядають різноманітні суспільні відносини з погляду раціонально мислячої «економічної людини». Відносини між людьми висвітлюються головним чином через взаємовигідний обмін і контакти, закріплені певними нормами чи зобов'язаннями. Способи регламентації договірних відносин визнаються найбільш важливою економічною інституцією. Увага звертається й на правові аспекти економічного життя. Група вчених займається вивченням інституціонального середовища (політичні, соціальні та правові норми), у рамках яких відбувається виробництво та обмін. З урахуванням сучасного становища в методології дослідження, у мисленні, постановці та вирішенні проблеми відбуваються суттєві теоретичні модифікації. Разом з тим слід зазначити, що при дослідженні ще зберігається дуалізм старого інституціоналізму та неоінституціональної економічної теорії.

Другий напрям науки: нова інституційна економіка відображає спробу створити нову теорію інсти-

туцій. Напрямок представлений такими основними теоріями: теорією ігор, теорією неповної раціональності, теорією економічних угод.

Вагомий внесок у розробку економічної теорії неінституціоналізму зробив Нобелівський лауреат (1974 р.), представник Шведської (Стокгольмської) економічної школи Г. Мюрдаль. Він вважає, що на процеси, що відбуваються в економіці, впливають такі фактори як держава, монополії, планування і прогнозування. Рівновага між ними досягається взаємодією економічних, політичних, соціальних, духовних та ін. факторів. Такий стан речей називає «економічною інтеграцією». Під нею розуміється «... створення гармонійного, високорозвиненого господарства, раціонально організованого і свідомо регульованого» [17, с. 181].

У економічно розвинених країнах «національна інтеграція» досягає високого рівня. Щодо світового господарства сказати позитивно не можна. « У різко дезінтегрованому світі, в якому ми живемо, — пише Г. Мюрдаль, — очевидно, відсутня інституціональна рівновага, яка протидіє такому вирішенню міжнародних питань, яка задовольнила б прагнення народів до економічного прогресу, рівності та безпеки» [17, с. 182]. Дезінтеграція між економічно розвиненими і відсталими країнами обумовлена, в першу чергу, великою різницею в економічному становищі. Учений підкреслює, що навіть у країнах з високим рівнем інтеграції економіка не функціонує на принципах саморегуляції. Ринки і ціни регулюються і обумовлюються діями зацікавлених осіб, груп чи суспільства. Використовуючи різні фактори впливу вони визначають умови діяльності ринків. Держава здійснює лише нагляд над « ... всезростаючою множинністю органів добровільного та колективного примирення суперечливих інтересів» [17, с. 181].

Помітний вплив на подальший, більш поглиблений розвиток інституціональної економічної теорії зробили наукові праці Р. Г. Коуза [15; 16]. На основі їх результатів з'явилися такі розділи економічної науки як трансакційна економіка та економіка права. Учений першим ввів поняття трансакційні витрати. Вони забезпечують перехід прав власності від однієї особи до іншої, здійснюють їх охорону, але не пов'язані із самим процесом створення вартості. Загальний обсяг витрат складається з двох частин. Перша, це послуги трансакційного сектора (оптова і роздрібна торгівля, страхування, банківська справа та ін.). Друга, це трансакційні послуги, котрі надаються всередині трансакційного сектора [16, с. 12–19].

Яскравим аспектом новоінституціональної економічної теорії є вчення про суспільний вибір, який

займається вивченням політичних процесів, розглядає способи і методи, щоб можна було використовувати органи влади у своїх власних інтересах. Це, фактично, економічна теорія політики. Її ще часто називають новою політичною економією, бо вона розглядає політичний механізм прийняття макро-економічних рішень.

Американський економіст Дж. Бюкенен, лауреат Нобелівської премії (1986 р.) стверджує, що громадське життя є такою ж сферою мінових відносин, як і ринок товарів чи послуг. Особливість суспільної сфери полягає лише в тому, що особисті інтереси реалізуються тут за допомогою суспільних інституцій. Учений пише: «Політика — складна система обміну між індивідуумами, у якій останні намагаються колективно досягнути своїх власних цілей, оскільки не можуть реалізувати їх шляхом звичайного ринкового обміну. Тут немає інших інтересів, крім індивідуальних. На ринку люди міняють яблука на апельсини, а в політиці — погоджуються платити податки в обмін на блага, необхідні всім і кожному — від місцевої пожежної охорони до суду» [5, с. 108].

Для досягнення злагоди у суспільстві Дж. Бюкенен рекомендує використовувати нову концепцію організації політичного ринку. У рамках політичного обміну виділяє два рівні суспільного вибору. Перший рівень — розробка правил та процедур прийняття політичних рішень. Це, зокрема, принципи однаковості, простої чи кваліфікованої більшості та ін. Названі правила Дж. Бюкенен називає конституцією політичної економії.

Колективно прийняті рішення залежать від економічних оцінок своїх витрат голосуючими чи прибутку під час їх реалізації. Більшість рішень у суспільному секторі приймаються методом представницької демократії. Спонукальними мотивами виступають особисті інтереси депутатів, чиновників, керівників партій і громадських організацій.

Другий рівень — практична діяльність держави та органів управління на основі прийнятих правил та норм. Критерієм справедливості та ефективності політичної системи має бути поширення правил економічної ринкової гри на політичний процес, висувається концепція політичного ділового циклу. Держава не повинна брати участь у господарській діяльності, а виконувати лише охоронні функції, створювати умови для господарювання. Блага суспільного користування повинні перетворюватися на товари і послуги, котрі продаються на ринку. Посилення конкуренції, на думку Дж. Бюкенена, зменшить політичну ренту і бюрократизацію економіки [10, с. 1221]. Економіка бюрократії (economics of

bureaucrasy) становить систему організацій, котрі не виробляють економічних благ, але мають ціннісну оцінку, включають частину доходів із джерел, що не пов'язані з продажем результатів своєї діяльності. Бюрократія обслуговує інтереси різних гілок виконавчої влади та певних груп чиновників. Зміцнення бюрократії посилює неефективність роботи органів влади чи організацій.

Останнім часом спостерігаються спроби доповнити інституціональну економічну теорію новими аргументами для пояснення теоретичних положень, перегляду застарілих. Важливого значення набуває проблема майбутнього. Основою для побудови наукових прогнозів розвитку людства стала концепція трьох хвиль цивілізації. Третя хвиля, котра розпочалася з середини ХХ ст., призвела до формування постіндустріальної цивілізації. Поступово вона модифікувалася в теорію інформаційного суспільства, де наукові знання і технологічний процес виступають у більш вираженій формі. Дана стадія розвитку людства супроводжується переходом від економіки, що виробляє товари, до сервісної економіки, введенням планування та контролю за технологічними змінами.

Структура сучасного інституціоналізму досить складна. На сьогоднішній день інституціональна теорія, за своїм складом і соціальними симпатіями, неоднорідна. Вона різнобарвна та багатогранна, перебуває на стадії становлення, про що свідчать дискусії щодо окремих її положень, неоднозначність, а інколи й суперечність у трактуванні окремих положень [4]. Долаючи обмеженість, вузькість класичної економічної думки та використовуючи різні методологічні прийоми, вчені — інституціоналісти намагаються подати нову картину економічної дійсності з більш широким охопленням різних аспектів життя людини [10, с. 243]. Принцип інститутоцентризму вимагає «... що жодна галузь соціальної науки не в змозі ні виділити свій предмет як впорядковану єдність, ні вивчити його, відволікаючись від конкретної інституціональної форми соціального життя, тобто не беручи безпосередньо до уваги систему

рефлексивних норм. Без участі цих норм не може існувати жоден механізм, що регулює спільну діяльність людей. Який би не був фактор, що впливає на процес спільної діяльності людей та його результати, він діє через інститути та завдяки інституціям» [10, с. 1211]. Робота на межі економічної теорії та суспільних наук (філософія, соціологія, психологія, право, політологія та ін.) привела до вивчення проблем майбутнього [7]. Відбувається процес активного прогнозування перспектив. Виникають урядові й неурядові організації, котрі займаються моделюванням та прогнозуванням майбутнього. З'явилася теорія суспільного вибору, яка вивчає різні способи та методи, за допомогою яких люди використовують урядові установи у своїх інтересах. Її прихильники стверджують, що через економічні обставини існує політична нерівність і приймаються несправедливі рішення. Не дивлячись на позитивні зрушення в розвитку сучасної інституціональної економічної теорії, інституціоналізму взагалі та новій інституціональній економічній теорії, зокрема, не вдалося оформитися в цілісну економічну теорію, яка відображала б усю складність економічної системи в науково усталених категоріях і поняттях. Все це не дає змоги подавати прогностичні і практичні рекомендації на належному рівні [23, с. 143].

Висновки та перспективи. Інституціональна економічна теорія вносить вагомий внесок у розвиток економічних знань. Шляхом поєднання економічної науки із соціальними (історія, політологія, право, психологія, соціологія та ін.) відбувається зближення еволюційного і функціонального підходів у економічних дослідженнях. Це відкриває нові горизонти у пізнанні економічної дійсності, дозволяє бачити її більш багатогранною. В Україні, де відбуваються важливі економічні реформи, використання наукового потенціалу інституціоналізму набуває особливого значення: творче використання нової інституціональної економічної теорії дозволить вдосконалити існуючі, створити нові економічні інституції (інститути) і забезпечити ефективність роботи національної господарської системи.

Література

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования. Пер. с англ. Под ред В. Я. Иноземцева. М.: Akademia, 1999. 314 с.
2. Беляев А. А., Комяков А. Н. Институционные аспекты как предпосылки экономической трансформации переходного периода. Научные труды. Серия: экономика. Донецкий национальный технический университет. Донецк: изд-во ДНТУ, 2003. Вып. 55. С. 12–19.
3. Бессонова О. Э. Общая теория институциональной трансформации как новая картина мира. Общественные науки и современность. 2006. № 2. С. 130–142.

4. Блауг М. Несложный урок экономической методологии. THESIS. 1994. Вып. 4. С. 53–68.
5. Бюкенен Дж. М. Конституция экономической политики. Вопросы экономики. 1994. № 6. С. 104–113.
6. Вольчик В. В. Эволюционная парадигма и институциональная трансформация экономики. Ростов на Дону: изд-во Ростов. гос. ун-та, 2004. 354 с.
7. Глобалізація і національна стратегія України. Науково-методичне видання. За редакцією О. Білоруса. К.: Знання, 2001. 125 с.
8. Гэлбрейт Дж. К. Экономическая теория и цели общества. Пер. с англ. М.: Прогресс, 1976. 386 с.
9. Економічна енциклопедія. У 3-х т. Ред. колегія: С. В. Мочерний, О. А. Устенко та ін. Т. 1. А — К. К.: ВЦ «АКАДЕМІЯ»; Тернопіль: вид-во Тернопіль акад. народ. госп-ва, 2000. 864 с.
10. Історія економічних учень. Підручник. За редакцією проф., член — кор. НАН України В. Д. Базилевича. К.: Знання, 2004. 1300 с.
11. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований. Под ред. А. А. Гриценко. Харьков: Форт, 2008. 928 с.
12. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Пер. с англ. Под науч. ред. О. И. Шкаратина. М.: ГУ ВШЭ. 2000. 216 с.
13. Качала Т. М. Институціоналізація економіки України: проблеми та перспективи. У 2-х т. Т. 1. Черкаси: вид-во Черкаськ. держ. технологіч. ун-ту, 2011. 475 с.
14. Концепції інституціональної економічної теорії в управлінні розвитком соціально-економічної системи. За загальною редак. М. А. Йохни. Хмельницький: вид-во Хмельницьк. нац. ун-ту, 2007. 370 с.
15. Коуз Р. Г. Фирма, рынок и право. Пер. с англ. М.: Дело ЛТД, 1993. 342 с.
16. Коуз Р. Г. Институциональная структура производства. Вестник Санкт-Петербургского государственного университета. Серия: экономика. 1992. № 4. С. 12–19.
17. Лісовецький В. М. Історія економічних вчень. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 220 с.
18. Мазаракі А. А., Юхименко В. В., Мельник Т. М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобальних викликів: монографія. У 2-х ч. Ч. 1. За редак. В. М. Гейця. К.: вид-во Київ. нац. торг.-економ. ун-ту, 2008. 389 с.
19. Мага А. М. Институціональна економічна теорія: сутність та витоки. Економічний вісник. Київ. нац. університет ім. Т. Г. Шевченка. 2015. Вип. 26. С. 139–143.
20. Московский А. И. О предмете и методе современной экономической науки. Вестник Московского университета. Серия: экономика. 2002. № 3. С. 28–36.
21. Олейник А. Н. Институциональная экономика. Учебное пособие. М.: Инфра. М., 2000. 341 с.
22. Певзнер Я. А. Введение в экономическую теорию социал-демократии. М.: Эдиториал — УРСС, 2001. 215 с.
23. Степаненко С. В. Институціональний аналіз економічних систем (проблеми методології): монографія. К.: вид-во Київ. нац. економ. ун-ту, 2008. 312 с.
24. Яременко О. Л. Переходные процессы в экономике Украины: институциональный аспект. Харьков: Основа, 1997. 198 с.

References

1. Bell D. (1999). Griadusche postindustrialne obschestwo: opit sozialnego prognozirowania. Per. s angl. Pod red. W. J. Inozemzewa. M.: Akademia, 314 [in Russian].
2. Beliaev A. A., Komjakow A. N. (2003). Instituzionni aspekti kak predposilki ekonomisheskoj transformazii perechodnogo perioda. Nauchnie trudi. Seria: ekonomika. Donezkij nazionalnij technicheskij universitet. Donezk: izd-vo DNTU, wip. 55, 12–19 [in Russian].
3. Bessonowa O. E. (2006). Obschaj teoria instituzionalnoj transformazii kak nowai kartina mira. Obschestwennie nauki i sowremennost. № 6, 130–142 [in Russian].
4. Blaug M. (1994). Nesloshnij urok ekonomisheskoj metodologii. THESIS. Wip. 4, 53–68 [in Russian].
5. Bjakenen Dsh. M. (1994). Konstituzia ekonomisheskoj politiki. Woprosi ekonomiki, № 6, 104–113 [in Russian].
6. Wolshik W. W. (2004). Ewoliozionnaj paradigma i instituzionalnaj transformazia ekonomiki. Rostow na Donu: izd — wo Rostow. gos. Un-ta, 354 [in Russian].
7. Globalizazia i nazionalna stratehia Ukraini. (2001). Naukowo — metodichne widannia. Za redakziej O. Belorusa. K.: Znannia, 125 [in Ukrainian].
8. Gelbrejt Dsh. K. (1976). Ekonomisheskai teoria i zeli obschestwa. Per. S angl. M.: Progress, 386 [in Russian].

9. Ekonomishna enziklopedia. (2000). U 3 — ch t. Red. kolegia S. W. Mochernij, O. A. Ustenko ta in. T. 1. A — K. K.: WZ «Akademia»; Ternopil: wid-wo Ternopil. akad. narod. gosp-wa, 864 [in Ukrainian].
10. Istoria ekonomishnich ushen. (2004). Pidrushnik. Za redakziej prof., chlen kor. NAN Ukraini W. D. Bazilewisha. K.: Znannia, 1300 [in Ukrainian].
11. Institutuzionalnia arhitektonika i dinamika ekonomishnich preobrazowanij. (2008). Pod. Red. A. A. Grizenko. Charkow: Fort, 928 [in Russian]
12. Kastels M. (2000). Iformazionnai epocha: ekonomika, obschestwo i kultura. Per. s angl. Pod naush. red. O. I. Schkaratina. M.: GU WSCHÉ, 216 [in Russian].
13. Kachala T. M. (2011). Instiuzionalna ekonomika Ukraini: problemi ta perspektiwi. U 2-ch t. T. 1. Cherkasi: wid-wo Cherkask. dersh. technolodish. un-tu, 475 [in Ukrainian].
14. Konzepzii instituzionalnoi ekonomishnoi teorii w upravleni rositkom sozialno — ekonomisheskoi sistemi. Za zahalnoj redak. M. A. Jochni. (2007). Chmelnizki: wid-wo Chmelnizk. naz. un-tu, 370 [in Ukrainian].
15. Kous R. G. (1993). Firma, rinok i prawo. Per. s angl. M.: Delo LTD, 342 [in Russian].
16. Kous R. G. (1992). Institutuzionalna struktura proizvodstwa. Westnik Sankt-Petersburskogo gosudarstwennogo uniwersiteta. Seria: ekonomika, № 4, 12–19 [in Russian].
17. Lisowezki W. M. (2004). Istoria ekonomishnich wshen. Nawchalnij posibnik. K.: Zentr nawshalnoi literaturi, 220 [in Ukrainian].
18. Mazaraki A. A., Jchimenko W. W., Melnik T. M. (2008). Prioriteti nazionalnogo ekonomisheskogo rositku w konteksti globalnich wiklikiw: monografia. U 2-sh ch. Ch. 1. Za redak. W. M. Hejzia. K.: wid-wo Kviv. naz. torg.-ekonom. un-tu, 389 [in Ukrainian].
19. Maga A. M. (2015). Institutuzionalna ekonomishna teoria: sutnist ta witoki. Ekonomishnij wisnik. Kviv. naz. uniwersitet im. T. G. Schewshenka. Wip. 26, 139–143 [in Ukrainian].
20. Moskowskij A. P. (2002). O predmete i metode sowremennoj ekonomisheskoi nauki. Westnik Moskowskogo uniwersiteta. Seria: ekonomika. Nr. 3, 28–36 [in Russian].
21. Olejnik A. N. (2000). Institutuzionnai ekonomika. Ushebnoj posobie. M.: Infra — M., 341 [in Russian].
22. Pewsner J. A. (2001). Wwedenie w ekonomisheskuj teorii sozial — demokratii. M.: Editorial — UPSS, 215 [in Russian].
23. Stepanenko S, W. (2008). Institutuzionalnij analiz ekonomishnich system (problemi metodologii): monografia. K.: wid — wo Kviv. naz. ekonom. un — tu, 312 [in Ukrainian].
24. Jremenko O. L. (1997). Perechodnie prozessi w ekonomike Ukraini: instituzionalnij aspekt. Charkow: Osnowa, 198 [in Russian].